

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Онуфрієва Ліана Анатоліївна¹, Чайковська Оксана Миколаївна²

¹Доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та практичної психології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6763-2967>

²Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та практичної психології, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3424-3348>

UDC: 159.922.7-053.4

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сучасні погляди вчених на проблему формування взаємин дитини з оточуючими, обґрунтовано теоретичний і емпіричний матеріали з досліджуваної проблеми, а також вплив сімейних взаємин на психоемоційний стан дитини. На основі сучасних досліджень виявлено ступінь впливу характеру сімейних відносин на психоемоційний стан дитини. Авторами розглядається емоційна складова сімейних відносин як провідний компонент у визначенні їх конструктивності, описуються сімейні відносини, що впливають на рівень тривожності дітей дошкільного віку.

На основі аналізу теоретичних наукових джерел здійснено припущення, що емоційний розвиток дітей залежить від стилю сімейного виховання, який використовується батьками у повсякденній взаємодії.

Розроблено та реалізовано програму емпіричного вивчення впливу типів сімейного виховання на психоемоційний розвиток дитини дошкільного віку.

За результатами експериментального дослідження з'ясовано основні стилі виховання, серед яких виділено авторитарний, гіперопіка, демократичний.

Зроблено висновок, що стилі сімейного виховання визначають емоційний стан дитини. Застосовуючи авторитарний стиль, батьки не зважають на людські якості дитини, головне, щоб вона досягла результату будь-якими методами, у тому числі всупереч емоційній стабільності. Стиль контролю змушує дитину постійно переживати за результат діяльності. Як свідчать результати констатувального дослідження, підвищений рівень особистісної тривожності спостерігається у вихованні дошкільників, щодо яких використовують авторитарний стиль. Демократичний стиль виховання позитивно впливає на психоемоційний стан дитини.

Ключові слова: дитина, емоційний розвиток, дошкільний вік, тривожність, стилі сімейного виховання, авторитарний стиль, демократичний стиль.

Постановка проблеми. Соціально-емоційний розвиток особистості, який здійснюється в процесі соціалізації, виражається в здатності адекватно орієнтуватися в соціальному оточенні, усвідомлювати самоцінність власної особистості та інших людей, виражати свої почуття і ставлення до світу відповідно до культу-

рних традицій суспільства.

У психологічних дослідженнях, присвячених вивченню ролі сімейного виховання в загальному психічному і особистісному розвитку дитини, показано сімейний вплив на формування особливостей емоційної сфери дітей і афективних проявів у соціальній поведін-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Liana Onufriieva, Oksana Chaikovska

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

ці.

Батьківське ставлення – один із найважливіших аспектів міжособистісних взаємин у сім'ї. Те, як батьки ставляться до дитини, її успіхів та невдач, визначає серед всього іншого особливості її емоційної сфери. Буде дитина агресивною чи доброзичливою, тривожною чи спокійною, замкненою чи говіркою – значною мірою залежить від ставлення батьків до індивідуальних особливостей дитини, її поведінкових проявів.

На процес формування особистості визначальний вплив мають типи сімейного виховання – сукупність установок батьків і відповідної поведінки – способи, методи виховання, типова для батьків система принципів, норм, індивідуальних особливостей впливу на дітей.

Батьківське ставлення є двоїстим і суперечливим, представляючи, з одного боку, безумовну любов і глибинний взаємозв'язок з дитиною, а з іншого – об'єктивне оцінювання ставлення, спрямоване на формування цінних якостей і способів поведінки.

У наш час проблема сімейних відносин і психо-емоційний стан дитини набувають особливої актуальності та здійснюють великий вплив на формування взаємин дитини з оточуючими.

Означена проблема визначається зростанням розвитку особистості серед дітей дошкільного віку, на які вказують численні дослідники: А. Батуев (Батуев, 2013), Г. Бурменська (Бурменская, 2012), Д. Вінкотт (Виникотт, 2011), Н. Гончарук і Л. Онуфрієва (Гончарук & Онуфрієва, 2019), М. Плоткін (Плоткин, 2010) та ін.

У багатьох дослідженнях в якості основних факторів сімейного виховання розглядаються емоційне ставлення, любов, прийняття і особливості вимог та контролю (Гончарук & Онуфрієва, 2019; Смирнова & Быкова, 2000).

Однак чимало аспектів означеної проблеми потребують свого подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях впливу сім'ї на психоемоційний стан дитини можна виділити загальні тенденції: особливості розвитку емоцій розглядаються як результат сімейних впливів; дитина сама визначає своє місце в контексті сімейних впливів, отримуючи при цьому емоційний заряд.

Н. Титаренко вважає, що до особливих, значимих чинників відноситься емоційний фактор сімейного виховання, заснований на родинних почуттях, емоційній близькості між членами сім'ї, що виражається в глибокій любові до дітей, і відповідному почутті дітей до батьків. Відсутність або недолік такої близькості збіднює емоційний світ дитини, може стати причиною недорозвинення у неї соціально важливих почуттів. Для нормальної, благополучної сім'ї характерні атмосфера родинних емоційних зв'язків, насиченість, безпосередність і відкритість проявів ними любові, турботи, співпереживання (Титаренко, 2003).

Первинним осередком для емоційного розвитку є сім'я. В умовах родинного виховання рівень розвитку емоційної сфери дитини залежить від багатьох факторів: характеру взаємин, рівня емоційного контакту з батьками, від комунікації, зокрема досвіду емоційного спілкування. Високий рівень емоційного розвитку – умова успішної адаптації дошкільників у будь-якій сфері (Thompson, 2001; Гончарук & Онуфрієва, 2019; Гончарук & Онуфрієва, 2018).

А. Реан зазначає, що емоційні стосунки в сім'ї відіграють важливу інтегруючу роль, завдяки якій члени сім'ї відчують себе єдиною спільністю та відчують теплоту і підтримку один одного. Відносини любові і симпатії сприяють зменшенню фруструючих переживань, без яких не обходиться сімейне життя і виховання дітей (Реан, 2017).

На думку Г. Андрєєвої, емоційна основа міжособистісних відносин включає всі види емоційних проявів. Стверджувати про емоційний стан людини і про характер пережитого нею почуття можна: за її зовнішнім виглядом (міміка, пантоміміка); виходячи з аналізу ситуації, якщо вона значима для цієї людини; за словами (свої переживання в прямій або непрямої формі), і за експресивним забарвленням мови; виходячи з розуміння поведінки людини та її мотивів у таких обставинах; на основі особливостей вегетативних реакцій (Андрєєва, 2001).

Задатки, успадковані дитиною від своїх батьків, розвиваються тільки під впливом виховання. При правильному вихованні розвиваються навіть слабо виражені задатки, при неправильному вихованні розвиток гальмується (Фіцула, 2005). Тому корінь проблеми

у розвитку емоційної сфери дитини слід шукати саме в сім'ї.

Вітчизняні дослідники В. Маленіна та Л. Онуфрієва стверджують, що на психоемоційний розвиток дитини впливають такі детермінанти: фактор спадковості, фактор середовища, фактор активності (Маленіна & Онуфрієва, 2016). Авторами вказується на залежність від генотипу таких характеристик як екстраверсія/інтроверсія, емпатійність, темперамент, які опосередковують із навколишнім середовищем: сім'єю, де дитина народилася, стосунками в цій сім'ї, взаєминами різних поколінь у сім'ї, ставленням до дитини, наявністю братів чи сестер, особистісних якостей батьків, стосунків із однолітками та в колективі, засобів масової інформації. Несприятливий вплив цих факторів може звести до виникнення стану тривожності у дитини (Маленіна & Онуфрієва, 2016).

Е. Ейдемиллер відзначає, що образ сім'ї насичений сімейними постулатами. Сімейні постулати – це судження членів сім'ї про свою сім'ю (тобто про себе та інших членів сім'ї, про окремі сцени в житті сім'ї і про сім'ю загалом), які є для них очевидними і якими вони керуються (усвідомлено чи неусвідомлено) у своїй поведінці (Ейдемиллер, 2002).

О. Гоніна зазначає, що саме у середньому дошкільному віці в психіці дитини починають відбуватися більш складні психічні процеси. На ґрунті емоційного досвіду дитини, за сприятливих умов, починає зароджуватись моральна свідомість. Починають з'являтися нові форми соціальних емоцій: співпереживання, співчуття (Гоніна, 2015).

Вважаємо, що ефективність емоційного розвитку у дітей дошкільного віку залежить від того, наскільки враховуються їхні емоційні якості та забезпечується спрямованість на формування позитивних емоційних тенденцій у поведінці. Недосконалість виховної тактики може призвести до появи низки проблем в емоційному розвитку дитини.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні впливу стилів сімейного виховання на психоемоційний розвиток дитини дошкільного віку.

Завдання дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми психоемоційного розвитку дитини

дошкільного віку; розробити та реалізувати програму емпіричного вивчення впливу стилів сімейного виховання на психоемоційний розвиток дитини дошкільного віку.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи теоретичного та емпіричного дослідження: теоретичні (узагальнення та систематизація наукових джерел з проблеми дослідження), емпіричні (спостереження, порівняння, комплекс методик («Сімейна генограма», тест «Батьківсько-дитячі стосунки» (PARI), методика для визначення тривожності (Р. Теммл, М. Дорки, В. Амен). Для вивчення міжособистісних відносин у системі «батьки-дитина» очима дитини використано методики «Соціограма сім'ї», «Малюнок сім'ї», «Діагностика емоційних відносин у сім'ї».

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати емпіричного дослідження уможливили виявити вплив стилів сімейного виховання на психоемоційний розвиток дитини дошкільного віку.

Дослідження проводилось упродовж 2021 року на базі старшої групи дошкільного навчального закладу №21 м. Кам'янець-Подільський. У дослідженні взяли участь 33 дитини 5-6 річного віку та їх батьки.

На першому етапі дослідження визначалися особливості емоційної сфери дитини. Для реалізації цього завдання була використана методика для визначення тривожності (Р. Теммл, М. Дорки, В. Амен). За результатами методики ми можемо стверджувати наступне: у 12% дітей зафіксовано низький рівень тривожності, у 42% – середній рівень тривожності, 46% дітей мають високий рівень тривожності. Більш яскраво ці показники зображено в таблиці 1. За даними таблиці 1 можна спостерігати більш високий рівень тривожності у хлопчиків.

Найбільший рівень тривожності спостерігається в ситуації на малюнку №12 «Ізоляція» – 100% дітей дали відповідь «Сумне обличчя», що свідчить про бажання та потребу дітей спілкуватися з однолітками в дружніх стосунках. Відповіді в більшості випадків звучали так: «Йому (їй) прикро, що з ним (нею) не граються». Високий рівень тривожності зафіксований також на малюнку №3 «Об'єкт агресії» – 93% дітей дали відповідь: «Сумне обличчя», тому що «його (її) хочуть

Таблиця 1.

Показники рівня тривожності (%)

Рівень тривожності	Всього, чол.	Всього, %	Високий, чол.	Високий, %	Середній, чол.	Середній, %	Низький, чол.	Низький,
								%
Всього, в т.р.	33	100	15	46	14	42	4	12
У хлопчиків	15	46	10	31	4	12	1	3
У дівчаток	18	54	5	15	10	30	3	9

вдарити і буде боляче», а також на малюнку №8 «Догана» – 91% – «Мама наказує, мама сердита, може поставити в кут». Малюнок №10 «Агресивний напад» – також викликав підвищену тривожність – 87% дітей дали відповідь: «Бо хоче забрати іграшку».

Найменший рівень тривожності зафіксовано на таких малюнках: №4 – «Одягання» – 6% – відповідь: «Бо хоче, щоб допомогли» або «Не виспався»; №1 – «Гра з меншими дітьми» – 9% – відповідь: «Бо вона впала», що можливо пов'язано з ситуативною асоціацією на малюнку (дівчинка сидить, а можливо – з особистими негативними переживаннями); №7 – «Умивання» – 9% – відповідь: «Бо холодна вода», або «Хоче спати», або «Бо залишився сам вдома», №13 – «Дитина з батьками» – 12% – відповідь: «Тому що тато з мамою розмовляють, а з дитиною – ні», «Тому що не хоче їхати в село», «Тому що його сфотографували», «Тому що ма-

ма не взяла за руку». Цікаве пояснення до цього малюнку дав хлопчик, у якого щойно народилася сестричка, при позитивній відповіді до малюнку – пояснення: «Він радий, що нарешті з татом і мамою сам (без сестрички)», що свідчить про нормальний стан тривожності в подібних випадках.

Більш наочно показники тривожності за номерами малюнків подано в таблиці 2.

Показники тривожності по кожній дитині підтверджуються і додатково проведеною проєктивною методикою «Малюнок сім'ї».

На наступному етапі для підтвердження результатів проєктивної методики по визначенню тривожності у дітей нами була модифікована карта спостереження за дитиною, за допомогою якої можна було виявити ознаки стану тривоги у дитини. Відповіді на запитання ми отримали від вихователя групи. Результати

Таблиця 2.

Показники тривожності за малюнками (%)

	№мал.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Кількість	осіб	3	6	31	2	6	14	3	30	15	29	12	33	4	14
	%	9	18	93	6	18	42	9	91	45	87	36	100	12	42

Таблиця 3.

Показники тривожності за анкетною для вихователів (%)

	Тривожність	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Кількість, осіб	33	9	17	7
%	100	27	52	21

в анкетах виявились наступними: у 27% дітей виявлений високий рівень тривожності, у 52% – середній, у 21% – низький рівень тривожності. Ці дані більш наочно відображено в таблиці 3.

При цьому найнижчий показник по групі серед усіх дітей виявлено по запитанню: «Жаліється, що сняться страшні сни» по одному показнику у різних дітей. Найбільш характерними показниками тривожності за цією методикою виявлено такі: «Руки звичайно холодні та вологі», «Спить тривожно, важко засинає», «Не любить братися за нову справу», «Не впевнений у собі, в своїх силах», «Боїться стикатися з труднощами». Позитивний показник по цих відповідях виявлено у 36% анкет із різними прізвищами.

На наступному етапі нами проаналізовано рівень збіжних результатів тривожності, які були отримані за тестом тривожності та за результатами спостереження вихователів (Таблиця 4).

На перший погляд, спостерігається дуже виразна розбіжність отриманих результатів. Але, якщо звернутися до якісного аналізу, то можна зробити наступний аналіз: кількість неспівпадань спостерігається у вісьмох дітей. У більшості випадків розбіжності корелюють на рівні – високий-середній, середній-низький, що може бути пояснено зближенням показників за шкалами (середній, наблизений до максимального по шкалі, показник і високий, який підпадає в початковий рівень шкали). Поясненням може бути і ситуативна тривожність (наприклад, тому що дослідження проводилося після 16 години і діти могли бути втомленими чи очікували на батьків). Є розбіжності по двох дітях – високий-низький рівень тривожності, коли тест тривожності показав високий рівень тривожності, що підтвердилося проективним тестом «Малюнок сім'ї» та пода-

льшим аналізом батьківського ставлення (в одному випадку високий рівень по шкалі «авторитаризм», а в другому випадку – «гіперопіка»), а за даними анкети – низький. Такі розбіжності можуть бути пояснені як ситуативною тривожністю, так і відсутністю зовнішніх проявів тривоги. Тому вважається справедливим довіряти показникам проективних методик.

Отже, проведене дослідження показало наступні показники рівня тривожності у дітей: високий – у 46% дослідних, середній – у 42%, низький – у 12%. Виявлені розбіжності цих результатів з анкетними даними вихователів можуть бути пояснені ситуативною тривожністю.

Для визначення типів сімейного виховання нами була використана методика «Вимірювання батьківських установок та реакцій» (опитувальник PARI). Опитувальник пропонувався батькам для домашнього опрацювання. Результати проведення дослідження занесено в таблицю 5. Усі інші оцінки лежать у межах норми.

Аналізуючи дані цієї таблиці, та використовуючи три основних фактори виховання, визначених у методіці, можна зробити наступні висновки: по фактору «гіперопіка – відсутність батьківської опіки» (шкали 2, 10, 11, 12, 18, 20) серед батьків спостерігається тенденція гіперопіки, коли батьки намагаються знати все про свою дитину, підкреслюють незрілість і залежність дитини від дорослого, при цьому пригнічуючи її сексуальність та агресивність; по фактору «відсутність демократичності у відносинах з дитиною – демократичність» (шкали 1, 14, 15, 21) звертає увагу прагнення до демократичних відносин у більшій кількості сімей, хоча результат за шкалою «товариські відносини між батьками та дітьми» показує вираженість обох полюсів по

Таблиця 4.

Рівень збіжності результатів за двома методиками (%)

Тривожність	Високий	Середній	Низький
За тестом тривожності	46%	42%	12%
За анкетною вихователя	27%	52%	21%

Таблиця 5.

Показники вимірювання батьківських установок та реакцій

Шкали	Кількість високих показників (7-10 стевів)	Кількість низьких показників (1-3 стени)
1. Надання дитині можливості висловитис	4	4
2. Оберігання дитини від труднощів	9	2
3. Обмеження матері роллю господині будинку	1	6
4. Пригнічування волі дитини	2	8
5. «Жертвність» батьків	1	6
6. Страх причинити шкоду дитині	6	4
7. Подружні конфлікти	5	6
8. Суворість батьків	9	3
9. Роздратованість батьків	3	10
10. Залежність дитини від матері	5	5
11. Заохочення залежності дитини від батьків	13	1
12. Пригнічування агресивності дитини	8	-
13. «Мучеництво» батьків	5	1
14. Рівність батьків та дитини	7	8
15. Заохочення активності дитини	6	17
16. Уникання спілкування з дитиною	5	15
17. Неуважність чоловіка до жінки	3	11
18. Пригнічування сексуальності дитини	1	12
19. Влада матері	3	11
20. Нав'язливість батьків	4	5
21. Товариські відносини між батьками та дітьми	12	14
22. Прискорення розвитку дитини	-	13
23. Необхідність сторонньої допомоги у вихованні дитини	3	7

фактору; по фактору «диктат у вихованні – відмова від авторитарності» (шкали 4, 7, 8, 9, 13) також переважає прагнення батьків до відмови від авторитарності, хоча віддають перевагу строгому вихованню (шкала 8).

За даними таблиці 6 можна зробити такі висновки: 33% батьків сприймають дитину такою, якою вона є, 28% – не поважають і не довіряють своїм дітям (шкала «ухвалення – відкидання»); 40% батьків намагаються допомогти своїм дітям, стараються бути з ними на рівних, у той час як 60% проявляють недовіру, не заохочують самостійність дитини (шкала «кооперація»); 55% батьків показали бажання захисти-

ти дитину від труднощів, підвищену тривожність за дитину, тільки 6% батьків надають своїм дітям самостійність (шкала «симбіоз»); 45% батьків вимагають від дитини безумовної слухняності, проявляючи авторитарні тенденції, 33% батьків проявляють демократичність у відносинах (шкала «авторитарна гіперсоціалізація»); 43% батьків інфантилізують дитину, сприймають її неуспішною, а тому – контролюють її дії (шкала «відношення до невдач дитини»).

Співставляючи результати, отримані за двома методиками по визначенню стилів сімейного виховання, робимо висновки щодо підтвердження результатів

Таблиця 6.

Показники батьківського відношення (%)

Шкали	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Ухвалення-відкидання	33	39	28
Кооперація	60	40	-
Симбіоз	6	39	55
Авторитарна гіперсоціалізація	33	22	45
Відношення до невдач дитини	-	57	43

Таблиця 7.

Вплив стилю сімейного виховання на емоційний стан дитини (%)

	Високий рівень тривожності	Середній рівень тривожності	Низький рівень тривожності
Авторитаризм	24	12	-
Демократія	-	15	9
Гіперопіка	22	15	3

одна одної. Можна виокремити наявну гіперопіку (57% у першій методиці, 55% – у другій), підвищений рівень авторитаризму (18% у першій методиці та 18% – із суперечливими тенденціями у вихованні, 45% – за другою методикою), та водночас, демократичні стосунки (24% – за першою методикою, 33% – за другою).

Так як припущенням нашого дослідження було те, що стиль сімейного виховання визначає емоційний стан дитини, то ми спробували проаналізувати, для якого типу сімейного виховання характерний той чи інший рівень тривожності. Після проведення загального аналізу було отримано такі результати (таблиця 7).

За даними таблиці 7 можна зробити висновок: у сім'ях із демократичним типом сімейного виховання діти мають низький (9%), або середній (15%) рівень тривожності, у сім'ях із авторитарним стилем виховання діти мають високий рівень тривожності у 24% випадках, або низький – у 12% випадків, у сім'ях із великим рівнем опіки спостерігається високий рівень триво-

жності у 22% дітей, середній рівень – у 15% дітей, низький – у 3% досліджених.

Отже, стилі сімейного виховання визначають емоційний стан дитини. Застосовуючи авторитарний стиль, батьки не зважають на людські якості дитини, головне, щоб вона досягла результату будь-якими методами, у тому числі всупереч емоційній стабільності. Стиль контролю змушує дитину постійно переживати за результат діяльності. Як свідчать результати констатувального дослідження, підвищений рівень особистісної тривожності спостерігається у вихованні дошкільників, щодо яких використовують авторитарний стиль. Демократичний стиль виховання позитивно впливає на психоемоційний стан дитини.

Висновки. Висока тривожність у дітей, наявність страхів та інших негативних емоційних факторів – це все ознака неправильного виховання та ставлення до дитини. Батьки деяких дітей, як ми переконалися, застосовують неприйнятні для виховання дитини

методи.

Несприятливими чинниками емоційного розвитку виявилась така якість як високий рівень тривожності. Як свідчать результати констатувального дослідження, ця характеристика формується у дітей, у вихованні яких використовують авторитарний стиль сімейного виховання.

Застосовуючи цей стиль сімейного виховання, батьки не зважають на людські якості дітей, головне, щоб вони досягали результату будь-якими методами; вони примушують постійно переживати за результат діяльності, обмежують самостійність, часто карають за неправильну поведінку кутком для неслухняних, паском, використовують командно-наказовий тон.

Отже, однією з основних причин прояву тривожності є порушення дитячо-батьківських відносин, мікросередовище сім'ї та сімейне виховання в цілому. Це в основному причина в тому, що батьки недостатньо знають психологічні особливості своєї дитини, використовують методи виховання старшого покоління – своїх батьків.

Вважаємо, що вихователі та батьки можуть впливати на появу і корекцію тривоги, що виникає в дошкільному віці у тому випадку, якщо психолог вчасно виявить причини та надасть потрібну психологічну допомогу. Адже основне завдання сімейного виховання – допомогти дитині стати повноцінною особистістю та проявити себе, формувати в сім'ї міцні морально-естетичні зв'язки між батьками і дітьми, через встановлення в ній атмосфери взаєморозуміння, співробітництва, емоційної співпричетності один до одного – це все те, що необхідно для сприятливого розвитку дитини у всіх сферах її життєдіяльності.

References:

- Andrieieva, G. M. (2001). *Sotsialnaia psikhologiiia [Social psychology]*. Moskva : Aspect Press [in Russian].
- Batuiev, A. S., & Sokolova, L. V. (2013). Ucheniie o dominante kak teoreticheskaiia osnova formirovaniia sistemy "mat-ditiia" [The doctrine of the dominant as a theoretical basis for the formation of "mother-child" system]. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta – Vestnik of Saint-Petersburg University*, 2, 85–102 [in Russian].
- Burmenskaia, G. V., Karabanova, O. A., & Lidere, A. G. (2012). *Vozrastno-psikhologicheskoe konsultirovanie (Problemy psikhicheskogo razvitiia detei) [Age-related psychological counseling (Problems of mental development of children)]*. Moskva: MGU [in Russian].
- Vinnikott, D. V. (2011). *Malenkie deti i ikh materi [Small children and their mothers]*. Moskva: "Klass" [in Russian].
- Gonina, O. O. (2015). *Psikhologiiia doshkolnogo vozrasta [Psychology of preschool age]*. Moskva [in Russian].
- Honcharuk, Nataliia, & Onufriieva, Liana (2018). Psykholohichnyi analiz rivniv pobudovy komunikativnykh dii [Psychological analysis of the levels of construction of communicative actions]. *Psycholinguistics. Psykolinhvistyka. Psikholingvistika – Psycholinguistics. Psycholinguistics. Psycholinguistics*, 24(1), 97–117. Retrieved from <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117> [in Ukrainian].
- Honcharyk, N., & Onufriieva, L. (2019). Deiaki psykholohichni osoblyvosti komunikativnykh navykiv u studentskoi molodi v konteksti sotsiometrychnoho strukturuvannia [Some psychological features of communicative skills in student youth in the context of sociometric structuring]. *Psycholohichnyi chasopys – Psychological Journal*, 5 (4), 20–37. DOI : <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/559> [in Ukrainian].
- Malenina, V. M., & Onufriieva, L. A. (2016). Osoblyvosti psykhoemotsiinoho rozvytku dytyny doshkolnogo viku [Features of psycho-emotional development of a child of preschool age]. *Aktualnyie voprosy pomoshchi lichnosti v krizisnykh sostoianiyakh – Actual issues on personal assistance in crisis conditions: Proceedings of Republican scientific and methodical seminar*, (pp. 122–124). Brest : BrGU [in Ukrainian].
- Plotkin, M. M. (2010). Sotsialno-psikhologicheskaiia pomoshch detiam iz neblagopoluchnykh semei [Socio-pedagogical assistance to children from disadvantaged families]. *Pedagogika – Pedagogy*, 1, 47–51 [in Russian].
- Rean, A. A. (2017). *Psikhologiiia lichnosti [Psychology of Personality]*. St.Petersburg: Piter [in Russian].
- Smirnova, E. O., & Bykova, M. V. (2000). Opyt issledovaniia struktury i dinamiki roditelskogo otnosheniia [Experience in researching the structure and dynamics of the parental relationship]. *Voprosy psikhologii – Psychology Issues*, 3, 3–14 [in Russian].
- Tytarenko, N. (2003). Rol simii i shkoly u fizychnomy vykhovanni ditei (z dosvidu roboty) [The role of family and school in the physical education of children (from the experience)]. *Pochatkova shkola – Primary school*, 3, 53–54 [in Ukrainian].
- Fitsula, M. M. (2005). *Pedahohika [Pedagogy]*. Ternopil: Bondan [in Ukrainian].
- Eidemiller, E. G. (2002). *Psikhologiiia i psikhoterapiia semi [Psychology and psychotherapy of family]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].

Thompson Ross, A. (2001). *The roots of school readiness in social and emotional development*. Kansas City, MO: The Ewing Marion Kauffman Foundation, 1 (1), 8–29.

Liana Onufriieva

Dr. in Psychology, Professor, Head of the Department of General and Applied Psychology, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi (Ukraine)

Oksana Chaikovska

Ph.D. in Psychology, Assistant Professor, Assistant Professor of the Department of General and Applied Psychology, Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, Kamianets-Podilskyi (Ukraine)

**THE FAMILY INFLUENCE ON THE
PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF
A PRESCHOOL CHILD**

ABSTRACT

The current views of scientists on the problem of forming a child's relationship with others are analyzed in the article, the theoretical and empirical materials on the research problem are substantiated, as well as the impact of family relationships on the psycho-emotional state of a child. On the basis of modern research, the degree of influence of the nature of family relations on the psycho-emotional state of the child has been revealed. The authors consider the emotional component of family relationships as a leading component in determining their constructiveness, describe family relationships that affect the level of anxiety of preschool children.

Based on the analysis of theoretical scientific sources, it has been suggested that children's emotional development depended on the style of family upbringing used by parents in everyday interaction.

The program of empirical study of the influence of types of family upbringing on the psycho-emotional development of a preschool child has been developed and implemented.

According to the results of experimental research, the main styles of upbringing were clarified, among which authoritarian, hyperopic, and democratic were singled out.

It is concluded that family upbringing styles determine the emotional state of a child. Applying the authoritarian style, parents do not take into account the human qualities of a child, the main thing is that he has to achieve the results by any means, including against emotional stability. The style of control makes the child constantly worry about the result of the activity. According to the results of the ascertaining research, an increased level of personal anxiety is observed in the upbringing of preschoolers for

whom an authoritarian style is used. The democratic style of upbringing has a positive effect on the psycho-emotional state of a child.

Key words: child, emotional development, pre-school age, anxiety, family upbringing styles, authoritarian style, democratic style.

Онуфриева Лиана Анатольевна

Доктор психологических наук, профессор, заведующая кафедрой общей и практической психологии, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко, г. Каменец-Подольский (Украина)

Чайковская Оксана Николаевна

Кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры общей и практической психологии, Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко, г. Каменец-Подольский (Украина)

ВЛИЯНИЕ СЕМЬИ НА ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ РЕБЁНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы современные взгляды учёных на проблему формирования взаимоотношений ребёнка с окружающими, обосновывается теоретический и эмпирический материалы по исследуемой проблеме, а также влияние семейных отношений на психоэмоциональное состояние ребенка. На основе изучения большого объёма литературы выявляется степень влияния характера семейных отношений на психоэмоциональное состояние ребёнка. Авторами рассматривается эмоциональная составляющая семейных отношений как ведущий компонент в определении их конструктивности, описываются семейные отношения, влияющие на уровень тревожности детей дошкольного возраста.

На основе анализа теоретических научных источников предположено, что эмоциональное развитие детей зависит от стиля семейного воспитания, который используется родителями в повседневном взаимодействии.

Разработана и реализована программа эмпирического изучения влияния типов семейного воспитания на психоэмоциональное развитие ребёнка дошкольного возраста.

По результатам экспериментального исследования выяснены основные стили воспитания, среди которых выделен авторитарный, гиперопека и демократический.

Сделано выводы, что стили семейного воспитания определяют эмоциональное состояние ребёнка. Применяя авторитарный стиль, родители не учитывают человеческие качества ребёнка, главное, чтобы он достиг результата любыми методами, в том числе вопреки

емоціональної стабільності. Стиль контролю вимушує дитину постійно переживати за результат діяльності. Як свідчать результати констатуючого дослідження, підвищений рівень особистої тривожності спостерігається в вихованні дошкільників, в стосунках яких використовують авторитарний стиль. Демократичний стиль виховання має позитивний вплив на психоемоційний стан дитини.

Ключові слова: дитина, емоційний розвиток, дошкільний вік, тривожність, стиль сімейного виховання, авторитарний стиль, демократичний стиль.

How to cite (як цитувати):

Onufriieva, L., & Chaikovska, O. (2022). THE FAMILY INFLUENCE ON THE PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF A PRESCHOOL CHILD. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 8(1), 7-17. <https://doi.org/10.31108/1.2022.8.1.1> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 11.11.2021

Дата рекомендації до друку: 15.12.2021

Дата оприлюднення: 30.01.2022